

9.4.2015

Dnro 2696/4/14

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

LASTA KOHDELTIIIN EPÄINHIMILLISESTI SIIJAISHUOLLOSSA

1 KANTELU

Kantelijat arvostelivat 15.6.2014 lähettämässään kirjoituksessa lapsensa sijaishuollon järjestämistä. He arvostelivat erityisesti lapseensa kohdistuneen pahoinpitelyn selvittämistä ja asiassa tehtyjä jälkitoimia. Heidän mukaansa lapsen sijaishuoltopaikkaa ei oltu valittu lapsen edun huomioivalla tavalla.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Sijaishuollon järjestämistä koskevista säännöksistä

Lastensuojelulain 1 §:n mukaan lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun on lain 4 §:n mukaan edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelutoimenpiteitä toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lastensuojelulain 11 §:n mukaan lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa olevalle lapselle sekä heidän perheelleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen.

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan lastensuojelulain 49 §:n mukaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee lain 50 §:n mukaan kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen yksilöllisiin tarpeisiin.

Lastensuojelulain 58 §:n mukaan lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä tulee laitoshuollossa noudattaa, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty. Tämän säännöksen mukaan lapsen hoito ja kasvatusta on järjestettävä ja lasta kohdeltava siten, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:n mukaan lapsella on oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin hänen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapsella on oikeus hyvään hoitoon ja kasvatukseen sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeelliseen valvontaan ja huolenpitoon. Lapselle on lapsenhuoltolain 1 §:n mukaan pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Mainitun säännöksen 3 momentin mukaan

lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n mukaan sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää.

Perustuslain 7 § turvaa jokaisen oikeuden elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 22 §:ssä on säädetty julkiselle vallalle velvollisuus edistää perusoikeuksien toteutumista.

Ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kieltö koskee sekä fyysistä että henkistä kohtelua ja on tarkoitettu kattamaan kaikki julmat, epäinhimilliset tai halventavat rangaistuksen tai kohtelun muodot. Viranomaisella ja viranomaisen lukuun tai toimeksiannosta toimivalla on velvollisuus valvoa ja huolehtia siitä, että yksilölle taattuja oikeuksia ei loukata viranomaisen toiminnassa.

3.2

Saatu selvitys ja arviointi

Kantelijoiden lapsi on ollut saamani selvityksen mukaan sijoitettuna lastenkotiin 23.3.2013–3.12.2013 välisenä aikana. Lapseen kohdistui kantelukirjoituksen, saadun selvityksen ja poliisitutkintapöytäkirjan mukaan pahoinpitelyjä ainakin 14.–16.10.2013 välisenä aikana. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen lausunnon mukaan ”Pahoinpitely on otaksuttavasti toteutettu lastenkodin ohjaajien ollessa toimistossa ja välittäessä työvuoron vaihtuessa seuraavalle vuorolle tarvittavat tiedot.” Lausunnon mukaan pahoinpitelyt ovat tapahtuneet lastenkodin oleskelutilassa.

Asiassa tehdyn poliisilaitoksen 1.7.2014 tekemän tutkinnan lopettamispäätöksen mukaan pahoinpitelyt olivat tapahtuneet poliisin tutkimilta osin 11.10.2013–17.10.2013 välisenä aikana. Tutkinnan lopettamispäätöksestä ilmenee, että lapsi oli kertonut terveysasemalla lääkärille useista muistakin pahoinpitelyistä. Tutkintailmoituksen mukaan tapahtumat olivat tapahtuneet lastenkodin osasto kakkosella ja mainitun osaston pihalla. Pahoinpitelyt lapsen oman kertoman mukaan ovat olleet tönimistä, hakkaamista, maahan kamppaamista. Hakkaaminen ja lyöminen on ollut kuulustelupöytäkirjan mukaan toistuvaa. Pahoinpitelyä oli jatkunut kuulustelupöytäkirjan mukaan muun muassa siten, että lasta oli poltettu tupakalla käteen, kämmeneen, kyynärtaipeeseen, vasempaan rintaan sekä lapsen pakaraan. Pahoinpitelyä oli seuraavina päivinä jatkettu siten, että lasta oli lyöty sähköjohdolla toistuvasti ja useita kertoja. Lasta oli kuulustelupöytäkirjan mukaan alistettu sylkemällä häntä suuhun, pakottamalla syömään etanaa sekä huuhtelemaan suutaan virtsalla. Kuulustelupöytäkirjan mukaan lapselta kiristettiin myös rahaa.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen lausunnon mukaan lastenkotiin on sijoitettu vaikeasti traumatisoituneita ja ennalta arvaamattomalla väkivaltaisella käyttäytymisellä oireilevia rajattomia lapsia. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen lausunnon mukaan pahoinpitelyt ovat tapahtuneet sinä aikana, kun lapset on jätetty 10–30 minuutin ajaksi ilman valvontaa raportointitilaisuuksien johdosta.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen ilmoittanut, että ”Perhe- ja sosiaalipalvelut -osaston lastenkotitoiminnan yksikön johtoryhmä valmistelee toiminnallisia muutoksia raportointiin siten, että kaikki ohjaajat eivät osallistu yhtäaikaisesti raportointitilaisuuteen.”

Lausunnon mukaan pahoinpitelystä tehtiin välittömästi sen tultua ilmi rikosilmoitus. Lapselle suunniteltiin lausunnon mukaan psykologista kriisiapua, josta lausunnon mukaan huolehtivat tosiasiallisesti lapsen vanhemmat itse. Lapsen sijaishuoltopaikkaa muutettiin lastenkodista

3.12.2013 kotiin. Kodistaan lapsi sijoitettiin uuteen sijaishuoltopaikkaan. Tämän jälkeen lapsi sijoitettiin toiseen lastenkotiin.

Lastenkodin johtajan selvityksen mukaan lapseen kohdistuneesta pahoinpitelystä tehtiin rikosilmoitus 30.10.2013. Pahoinpitelyn vammoja tutkinut lääkäri ei nähnyt tarvetta akuutisti psykiatriselle osastohoidolle, vaikka selvityksen mukaan ”Pojan psyykinen vointi oli koettu huonoksi muun muassa itsetuhoisien puheiden johdosta.” Lastenkodin johtajan selvityksen mukaan ”Tapahtumat ovat todennäköisesti nopeita yksittäisiä tilanteita ulkona ja sisällä ja kuten edellä on tuotu esille, että lähtökohtaisesti aukoton valvonta vaatii erityisen huolenpidon.” Edelleen selvityksen mukaan tapahtumahetkillä ”[Lastenkodin nimi poistettu] oli useita samanlaisella oirekäyttäytymisellä sijoitettuja poikia. Tilannetta voisi kuvata, että näiden aggressiivisesti käyttäytyvien poikien kesken syntyi vertaiskiusaamista eli pennalismia, joka sai fyysisen väkivallan muotoja.”

Lapsen vastuusosiaalityöntekijän selvityksen mukaan ”Pahoinpitelyasia tuli yllätyksenä ja asian vakavuus paljastui heti. Päätettiin, että lapsi voi olla vanhempiensa luona sovitusti selvittelyjen ajan eikä lapsen palauttamista [lastenkodin nimi poistettu] edes harkittu.” Sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan ”Pahoinpitelyasiaa selviteltäessä ilmeni, että kiusaamista oli ollut jo jonkin aikaa, mutta syysloman aikana oli tapahtunut vakavampi pahoinpitely.” Sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan ”Pahoinpitely oli ollut julmaa: [Lapsen nimi poistettu] oli syötetty etanoita, juotettu virtsaa, poltettu tupakalla sekä lyöty sähköjohdolla.” Selvityksestä ilmenee tämän jälkeen millä tavoin vastuusosiaalityöntekijä pyrki asiaa selvittämään sekä suunnittelemaan lapsen vastaisen sijaishuollon järjestämistä.

Arvioin asiaa seuraavasti.

Lapsen sijoituksesta vastuussa olevan kunnan on arvioitava lasta sijaishuoltoon sijoitettaessa sijoituspaikan sopivuutta kyseessä olevalle sijoitettavalle lapselle. Lapsella on lastensuojelulain säännöksen huomioon ehdoton oikeus saada tarpeenmukaista sijaishuoltoon itselleen järjestettynä. Tämä sisältää lapselle kuuluvan oikeuden saada sellaista sijaishuoltoa, joka turvaa esimerkiksi hänen oikeutensa yksityisyyteen, itsemääräämisoikeuteen sekä oikeuden saada hyvää ja fyysisesti sekä henkisesti turvallista hoitoa.

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n tarkoittamaa laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa voidaan toteuttaa silloin, kun toimintayksiköllä on riittävä määrä koulutettua henkilökuntaa suorittamassa toimintayksikölle kuuluvia tehtäviä. Henkilöstön määrään, henkilökunnalta edellytettävään koulutukseen ja kokemukseen vaikuttavat esimerkiksi sijoitettuna olevien lasten määrä, toimintayksikön kulloisetkin ryhmäkoot, se minkälaisia tiloja yksiköllä on käytössään, sijoitettuna olevien lasten yksilölliset sijaishuollon järjestämiseen liittyvät tarpeet. Sijoitettuna olevien lasten hoitoisuus huomioon ottaen on arvioitava yksilöllisesti kunkin sijoitettavan ja sijoitetun lapsen tarvitseman valvonnan ja erityisen hoidon tarve.

Sosiaali- ja terveystieteiden virasto on lausunnoissaan ja toimittamissaan selvityksissä ilmoittanut, että lastenkodissa on ollut tapahtumahetkillä vaikeasti oireilevia, väkivaltaisesti käyttäytyviä, erityistä hoitoa tarvitsevia lapsia. Mielestäni on selvää, että tällaisessa sijaishuoltoa antavassa yksikössä on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten sijaishuoltoon sijoitettavia lapsia sijoitetaan esimerkiksi yksikön sisällä, minkälaista henkilökuntaa lasten hoitoisuus edellyttää ja kuinka paljon hoitohenkilökuntaa kulloinkin tarvitaan.

Sosiaali- ja terveystieteiden lautakunnalla ja lastenkodilla on ollut erityinen vastuu siitä, että sijaishuoltoon sijoitettavat lapset saavat laadultaan sellaista sijaishuoltoa ja huolenpitoa, joita heidän yksilölliset tarpeensa ja etunsa edellyttävät. Sosiaali- ja terveystieteiden virastolla on ollut vastuu siitä, että lapsen sijaishuolto voidaan järjestää hänelle turvallisella tavalla.

Saadun selvityksen mukaan lasta on pahoinpidelty toistuvasti ja julmalla tavalla. Häntä on kohdeltu hänen ihmisarvoaan alentavalla ja häntä loukkaavalla tavalla tilanteissa, jossa lapset on jätetty ilman valvontaa.

Sosiaali- ja terveystoimi on laiminlyönyt asiassa sille kuuluvan järjestämis- ja valvontavastuutaan siten, että lapsen perustuslaissa turvattua oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on loukattu. Sosiaali- ja terveystoimin ja lastenkodin menettely on ollut lapsen edun vastaista ja on voinut vakavasti vaarantaa sijaishuollossa olevalle lapselle kuuluvien oikeuksien toteutumisen.

Totean vielä tässä yhteydessä, että sosiaali- ja terveystoimin lausunnossaan esittämät toimenpiteet valvonnassa ja sijaishuollon järjestämisessä olevien puutteiden korjaamiseksi eivät ole mielestäni riittäviä. Kuten olen edellä todennut, lastenkotiin sijoitetun lapsen sijaishuolto on järjestettävä yksilöllisesti hänen etunsa ja oikeutensa huomioon ottavalla tavalla. Se järjestetäänkö sijaishuolto erityisenä huolenpitona tai muulla tavoin, ei vaikuta kunnan velvollisuuteen järjestää sijaishuoltoa lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisella tavalla ja huolehtia siihen liittyvästä valvonnasta ja huolenpidosta.

Sosiaali- ja terveystoimin antamista selvityksistä ei ilmene tarkemmin millä tavoin lapsen psyykkistä kuntoa tapahtumien jälkeen tutkittiin ja minkälaista jatkohoitoa asiassa järjestettiin. Sosiaali- ja terveystoimin antamista selvityksistä voi saada sen kuvan, että lapsen psyykinen jälkihoito jätettiin yksin vanhempien hoidettavaksi.

Totean vielä, että lapsen vastuusosiaalityöntekijän selvityksestä ilmenee, että lapsen sijaishuollon järjestämistä ja lapsen sijaishuoltopaikkaa on sittemmin arvioitu asianmukaisella tavalla. Kirjoitus ei siten tältä osin anna aihetta puoleltani enempää.

4

TOIMENPITEET

Kiinnitän sosiaali- ja terveystoimin vakavaa huomiota edellä esittämiini käsityksiin sen menettelyn puutteista. Tässä tarkoituksessa lähetän tästä päätöksestäni jäljennöksen sosiaali- ja terveystoimille.

Lapsen oikeus saada tarvitsemaansa asianmukaisesti järjestettyä sijaishuoltoa ei ole toteutunut lastenkodissa. Tämän takia olen päättänyt esittämään sosiaali- ja terveystoimikunnalle hyvityksen suorittamista lapselle.

Perustuslain mukaan kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksiä tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Perustuslain 22 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Tapahtuneen oikeuksien loukkauksen hyvittäminen loukkauksen kärsineelle henkilölle on perusteltua. Oikeusasiamies on ratkaisukäytännössään tässä tarkoituksessa tehnyt esityksiä hyvityksen suorittamisesta. Näillä hyvitysesityksillä pyritään asiaa saamaan sovinnollisen ratkaisun. Hyvitysesitys on voinut koskea myös aineettoman vahingon korvaamista ns. kärsimyskorvauksena.

Hyvitys on oikeudellisena käsitteenä laaja-alaisempi kuin vahingonkorvauslaissa tarkoitettu vahingonkorvaus. Oikeusasiamiehen esityksiin perustuva hyvitysesitys on voinut merkitä

vahingonkorvauslain mukaisen vahingonkorvauksen maksamista, hyvitystä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan mukaisesti sopimuksen turvaaman oikeuden tai vapauden loukkaamisesta tai lainvastaisesta menettelystä aiheutuneen vahingon tai epäoikeudenmukaisuuden tuntemuksen, vääryyskokemuksen tai muun sellaisen korvaamista tai hyvittämistä.

Kuten edellä olen todennut, lapsen sijaishuollon järjestämisessä on ollut vakavia puutteita. Laiminlyönnillä on loukattu perustuslain 7 §:ssä turvattua henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa. Menettely on aiheuttanut lapselle sellaista kärsimystä, joka hänelle tulee hyvittää. Perustuslain 19 §:n 1 momentti turvaa jokaiselle, joka ei sitä itse pysty hankkimaan, oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan on perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan turvattava sen mukaan kun lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkiselle vallalle on perustuslain 22 §:ssä säädetty velvollisuus perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseen. Julkisen vallan on pitädyttävä itse loukkaamasta perusoikeuksia, mutta sen tulee myös suojata mahdollisimman hyvin yksityisiä loukkauksia vastaan.

Totean, että nämä perustuslain turvaamat oikeudet eivät ole ainakaan kaikilta osin toteutuneet. Tämän vuoksi esitän, että perusoikeuksien toteuttamisesta vastuussa ollut sosiaali- ja terveyslautakunta hyvittäisi lapselle harkintansa mukaan hänen perusoikeuksiensa loukkauksen.

Pyydän, että sosiaali- ja terveyslautakunta ilmoittaa minulle 31.5.2015 mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt hyvitysesitykseni johdosta.

Sosiaali- ja terveyslautakunta ilmoitti, että se on suorittanut lapselle hyvityksenä 5 000 euroa.